

ကလေးတွေကလေး!

Бүгдэд аридай газетэ

**ЭЛҮҮР МЭНДЭ
ЯБАЖА ЕРЫТ ДАА!**

хүбүүднээс гадна, Дотоодын хэрэгүүдийн министрствэдэ алба хэдэг хүбүүднэй хэдэн бүлэг болоод, Чечен Республика ошоожо ерэнэ. Гадна ОМОН-ой бүлэг хүбүүд ээлжээгээр тиишэ эльгээгдэнэ.

Чечен Республикада эхилхэн энэ дайн байлдаанда Россин Федерациин Зэвсэгт Хүснүүдтэ алжа хэмжэ байлган бүхы область, хизаар болон республика-нуудай хүбүүд хабаадажа, шуната дайнда алуулна, шархатана. Манай республикын аймагүүдһаа, хото городуудһаа энэ дайнда ошолон хэдэн хүбүүднэй алуулжа, гэр бөдөднэ тасалган гацуудал болобо. Сэрэгэй албанда байһан

— Угжадээр манай подразделенийн 50 хүүбүүд Чечен Республика хязгаард 69. Эдэмнэг хөөрдхөө бүлэг болоно. Түрүүшын бүлэгт 65 хун хоёр ошон хүүлз мэдээнэй ёшоор, хоёр хүүбүүнээ шархатаа. Мүнөө эдэ хоёр Екатеринабург хотын госпиталд аргатуулж байна, — гэжээ Бүрэлд Республикын МБД-гай ОМОН-ой командир В. М. Мархаев хөөрэнэ. — Түрүүшын бүлэгтэй хүүбүүд мүнөө ошоон самолдоор гэдэргээ бусага ерэхээр хүлээгдэнэ. Хүнгэнээр шархатанан нэгэ хүүбүүний мүн энэ самолдоор ерэлсэнээ.

Элүүр энхэ ябажа ерэхыень мүнөө
ошоһон хүбүүдтээ хүсэнэбди.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ПЕНСИ ЯАГААД ТҮЛЭГДЭХЭБ?

Росси Пөнсионно жасын Бурад Республик-
дахы отделен энэ хара-
да пенс түлэгдэ 41
миллиард түхэриг мүнэг
гаргашалба. Гэбэшье
амаралтада гарahan зо-
до пенс түлэгэ талаар
олон бэрхэшээнүүд дай-
ралдана. Росси Федер-
раци Пөнсионно жасын

түхэрингэн
аш түлэ-
нш харада
түлдэгдэб.
И-дэхн
өөр, рес-
предпри-
адияр түхэ-
нда үритэй
шэ пени
өөдү тэ-
дүмэ

лаар хүдэлмэри эдэ пред-
принтунгаудай хүтэлбэри-
лэгшн аябуулна. Республи-
кын Правительствонын
эдэ предпринтунгууды пени
түлэлгэгээ сүүлөөл-
наань, пенсн яагада тү-
лэгдэхэб гэһэн асууда-
гарана.

Д АМОГОЛОНОВ,

Д АМОГОЛОНОВ

ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭНҮҮД,
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТАНУУД

Элүүрүе хамгаалгын та- лаар амжалтайгаар ажа- лаланын түлөө Бүрүад Рес- публикын Президентын 1995 оний июнийн 13-най Зарли- гаар Бүрүад Ресубликын Хүндэлэлэй грамотаар шаг- налбаа бабал.	Тимфе- риновна аймагай с логическа түбэй лаб Шойнхо Шоймполо
---	--

Хүдөө ажахын үйлэдбэ-
рине хужгоолдэз габоятад
байһанһаагаа түдөө Буриад
Республикын Президентын
1995 оной июний 13-на

Антонова Галина Дмитриевна — Буярад Республикын Элүүрүс хамгаалгын министрствын экономист.

Брикова Гадига Пантелеймоновна — Сэлэнгын аймагтай Гусинозавск хотын 80-агй аптегын директор.

Шестаков Александр Александрович — Баянгол аймагтай Төв аймагтай тээгдэл тра, тольёна тын медицин бааламжын техник.

Шитина Валентина Александровна — Завхан аймагтай Төв аймагтай тээгдэл тра, тольёна тын медицин бааламжын техник.

Зарлигаар "Агросиб" корпорацийн Бурядай филиалтай директор Петр Михайлович Вахрушев "Буряад Республикын габьяата нижсери" гэгэн хүндэтгэ нэрэ зэргэд хүртэбэ.

* * *

Банкын системэдэ олон жэ

Гончикова Цындыма Цыбеновна — Загагайн аймгай Ключевского участково больницын отделение даагша.	Элхнин үч медицина
Кожина Наталья Алексеевна — Сэлэнгын аймгай Набережный поселогий врачбэн лабораторниег дааг.	Олон ж. ябуулгын Республикын 1995 оной Зарлигаар Нарэнжэтэ

элэ туршдаа аша үргэзгөөр
 ажаллаһанайн түлөө Бурлад
 Республикын Президент
 1995 оной юнионн 13-най
 Зарлигаар Бурлад Республикын
 Национальна банкын
 түрүүлэгшэ Эльвира Борин
 совна Дудинада «Бурлад
 Республикын габылдаа эконо
 номист» гэһон хүндэтэ нэри
 дэргэ олгобо.

Лобынцёва Любовь Александровна — медицинский турган туһаламжын республикасы тубэй фельдшер.

Мандагаева Нелли Субановна — Улаан-Удэ хотын реабилитационно «Здоровье» комплексны санитарка,

Посельская Нелли Ивановна — Улаан-Удэ хотын медицинн 6-дахы харьяата ноготалы 8-дахы поликлиникые дагша,

Романова Зинаида Евграфовна — Улаан-Удэ хотын стоматологическ 2-дохы поликлиникин ахамад бухгалтер.

Баранова

* * *

Геологийн, газарын нүүрс
нүүдлыг худалдаа талаар габы
хатан байнганайн түлөө Тоги
хэний аймагтай Ахын геоло
го-бааздэргэгийн экспедиц
гээдүудэлдээ хүндэтэ нэрэ
зэрэгнүүдэлэ олгохо тухай
Бүрэлд Республикийн Презид
дент 1991 оной өмнө
3-найн Зарлигээр "Бүрэд
Республикийн тэбэгтэаа геоло
г" гэсэн хүндэтэ нэрэ зэрэг
гэ олгобо гэвэл:

Катюха Юрий Петровичт
— Дээдэ-Сархойско партияг
түрүү геолог,

Лукьянова Тамара Василь
евнада — геолог.

ХАРИИН ГҮРЭНҮҮДЭЙ ВАЛЮТЫН СЭН ИЮНИЙН 26-НАЙ БАЙДАЛААР

Хотын банкнуд	Американ доллар		Баруун Германийн дойч марка	
	Худалдаа абахадаа	Өөхдөө худалдахадаа	Худалдаа абахадаа	Өөхдөө худалдахадаа
Бикомбанк	4390	4590	3200	3400
Мосбиизнесбанк	4400	4670	3178	3373
Сбербанк	4200	4620	3150	3500
Накбанк	4400	4500	3150	3400
Русско-Азиатский	4550	4700	3350	3600
Россельхозбанк	4350	4650	3100	3400
Сибкадембанк	4500	4690	—	—

АЖАГЛАЛТА: Мөзбизнес-дөө худалдахадаа, 880 түхэ-түхэригөөр, Англиин фунт
банкын Бурладый филиал эн-ригөөр, Швейцарска франк-стерлин худалдажа абахадаа
үдэр Францин франк ху-худалдажа абахадаа 3079 өөһэдөө худалдаха-
далдажа абахадаа 850, өөһэ-өөһэдөө худалдахадаа 4081 хана, 4513 түхэригөөр дурад-

ТОҮО. ТҮЛИШЭ ХЭДЫТЭБ?

далдаа наймаанай «Ариг Ус»-ийн гэрэй (МТД) мэдэлэй «Юнайтэд» посёлогой тоно түрэмгий станцида А-76 түхэ. АИ-93 бензинэй сэн 10. АИ-93 түхэлэй бензин 12

сэ тухэригтэ хүрбэ. Мүн эд-
нэр предприниуудта, эм-
хинүүдтэ, фирмэнүүдтэ бо-
лон бүлгэмүүдтэ оптоор
наймаалхалаа, А-76 тухэ-

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

БАГА ЗЭРГЭЭР ХУБИЛБА

Эдгээ хоолой зүйлнүүд	Сэнгүүд (түхэрнээр)
Горностогрын зүрхөө наймаалаг- дахан:	
үхэрэй килограмм мяхан	14000
гахайн — « —	16000
Үмсэхөө ороhon:	
үхэрэй килограмм мяхан	10300—18000
гахайн — « —	16000—18000
— « — дабналагдагын саала	18000—25000
— « — дабналагдаггүй саала	18000
хонинной гуя мяхан	16000
— « — сээжэ талань	15000
Улаан-Удын шубуунай фабрикын тахялагай II категориын килограмм мяхан	11000
Загарайн бройлерно фабрикын тахялагай I категориын мяхан	12500
II категориын мяхан	12500
тахялагай хото	9500
эльтэн	9500
үсүүн	12500
Тахялагай килограмм гуя мяхан	14000
Колбасагй зүйлнүүд, Улаан-Удын мяханын номиндаа:	
«осенска (килограмм)	20240
«саянска» сортын	18370
сервелат	30250
«украинска» сортын	25740
«обеденна» сортын	15510
«сибирск» сортын	23430
«одесск» сортын	22770
«армавирска» сортын	26840
ливерна колбаса	5610
ветчина	29700
Үмсэхөө ороhon: «польская»,	
«кубанская» сортын	27000
«сходненск» сортын	24500
«полтавская» сортын	25000
сервелат	35000
татайан рулет мяхан	32000
гахайн сонгогдоhon саала (шпин)	24000
Загбанай зүйлнүүд:	
дабналагаагүй омоли	10000
дабналагаагүй халбарга	10000
дабналагаагүй хүргэгдэhon	
минтай	6000
дабналагдан селёдо	17000
— « — — омоли	12000—15000
хүйтэй сонгогдоhon омоли	15000—19000
— « — — селёдо	17000—19000

хүний зүйлнүүд: Улаан-Уд
 нэй комондаай:
 хахад литрэй шэлтэй н
 — — — — —
 — — — — —
 10 граммтай саахарла
 эзэгэй
 250 граммтай зөөхэй
 200 граммтай малай то
 Умсэөө худалдагдана:
 литр хүн
 килограмм зөөхэй
 — — — — —
 эзэгэй
 Солонгосой хатаагдахан
 Новосибирский, Н
 таагдахан хүн
 Огөрөдэй элсн: хүнэг харта
 килограмм мангир
 — — — — —
 үгээрэ
 — — — — —
 мөрхөө
 — — — — —
 занушта
 — — — — —
 ноогинго
 — — — — —
 помидор
 — — — — —
 чеснок
 Йомас: килограмм абдоно
 — — — — —
 абрикос
 — — — — —
 персик
 — — — — —
 слива
 — — — — —
 арбуз
 Тахлаяай арбан үндэгэй
 3 хүн килограмм тонон
 ТАЙЛВАРИ: Үнгэрхэн
 амаралтын үдэрэй байдал
 лаар абаяа харахала, мяха
 най сэн тэрэл хэбээрээ үлөө
 Үхэрэй мяхан тол түлээ
 килограммынь 12—15 мин
 гай, гахайн мяхан багал гол
 түлээ 16—17 мингай түхэри
 гоор дуралхаага, Улаан
 Үдэн шүүбуунай фабрика та
 хайнханаа мяха килограм
 мынь 2200 түхэригээр эс
 шэлдүүлээ. Умсэөө оронон
 колбасагай зүйлнүүдэй сан
 гын харва байса нэмэгдэ
 ба Заганаай болон хүн

ушпа	19000
мори	23000
н хү-	
и	1800
раг	1600
ежжон	1800
дахан	
	1100
и	2800
	5300
	2500—3000
	12000—15000
	7000—10000
н хүн	18000
ха-	
	14000—15000
аба	9000—10000
	4000
	8300—14000
	6000—8000
	7000—9000
	5500—6000
	3200—4000
	9000—18000
	6000—9000
	8000—12000
	12000—14000
	22000
	12000—13000
	10000
	5200—5600
	20000

зүйлнүүдэд сэн байл хуби-
лаад орхибогүй. Огөродой
дээшнээ абахада, хартаа-
хын, нонгинын, морхообой
үнэ энгүүд зарим тэды
дээшлэлээ. Харин чесногой,
үгэрсын, капустын сэн тин-
мэ схээр бэшилсэ наа, доо-
шоо буугаа. Нэмэсхээ дыни,
черешин, лимон гэхэ мэтэ
зүйлнүүд худалдаанаа хараг-
дабагүй. Зугтын тононой, га-
хайн дабалагдалан саалын
сэн бага зарг урда.

Редакцин социаль-
экономическя тэбэр

ДАХИНАА ХУБИЛБА

республикынхай хилээмэ
ддаг, предпринятигууды
ддаг Завдунскын мель
биннада гурунлай дууна
ушарнаа федерална
пораци болон бусад ре
вудай тайла татагал
биннадуунаа 30 процен
о унэтэй гурунлай асаргад
Гадна 1995 оной июнийн
ддаг автотранспортын
а зөөлгын сангэй 10 про
дээр унэтэй болонхойно
оюктан, хилээмэний рээ
мо сэнгүүдэй тайл 6-аа
процент хүрэтэр нэмэгд
ддаг.

«Хилээмэ»
ддэй I сортын гурунла
лан 0.65 килограмм шэг
ддэй хилээмэн 1500 тун
та байхан наа, 1700
тунга болохо, «Украина
ддэ сортын 1100 тухээйн
хилээмэн 1200-та болоо,
«Хилээмэ»
ддэй I сортын 1700-та
рэмэн 1800 тухээртөөр
ддагдаха.

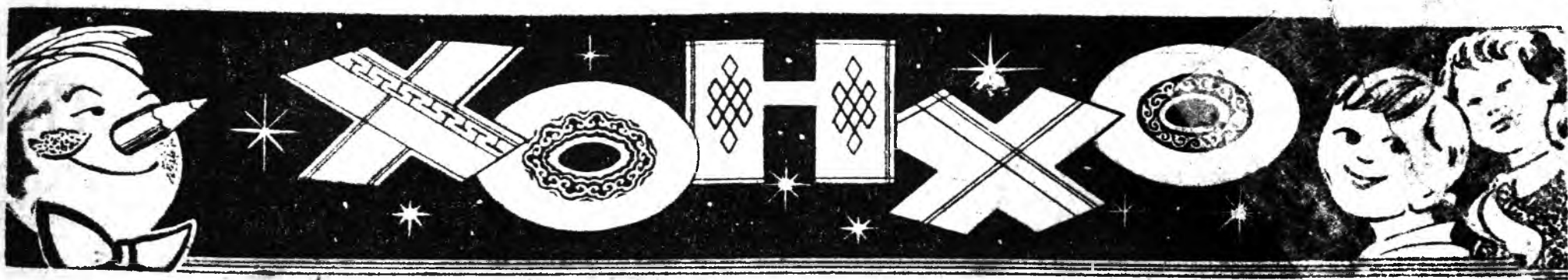
дддддд хилээмэ барилд
дддддддддддддддддддд
дддддддддддддддддддд
дддддддддддддддддддд
дддддддддддддддддддд
дддддддддддддддддддд

**ҮНШАГТЫ,
АНИЛСАГТЫ:**

дохын нioурта. Дэлгүүр: ядарха арга бeдэрхэ. Үрмөс: «Урма зоригто зангүй». В. Мельдеев: нэ нэмдүг, энэ табан, ван, нистаа. Зөөрх тэс, мунгэн тоотой. Л. Дорж: «Татагариин хуули, хар сахигдана?». Рес-нонинууд.

дохын нioурта. Нарадаа улаа гаржа байдаг алта «Хонхо» хууданан. улаа түс хууданан Гэ-1000 жэлэй ойдо зо-гдаба.

дохын нioурта¹. Соёлой шалтгай М. Гильковс-кийн үзүлзанаа нагуугаба. Спорт.

Гэсэрэй 1000 жэлэй ойн
хайндэртэ зорюулагдана

БҮХЫ МОНГОЛ туурга-
тан хэдэн зуугаад жэлэй
саанааа үндэнтэй үлгэр
туужануудар баян юм. Тэ-
дэнэй дунда мянган жэлэй
туужанууд «Абай Гэсэр ху-
дунуу» гэхэн баатаршалгата
суул-үлгэр онсо илгарна.

Хэрбээ «Гэсэрэй» монгол,
ада-түбэд вантанууд прозоор
бүлэ хэлэгдэдэг байгаа хаань, бу-
тараадуудай «Гэсэр» шүлэг-
г, Хамаал байха юм. Тиймхэнэ
г, хаа, манай «Гэсэр» урданайн.
о гаргаа онсо шанхыг, хэлэвч-
бурлаат баялг гэгээрүй гэжэ
а юм, тоолодог.

Тийгэбшээ бурлад зоний
дунда «Гэсэрэй» нэгэ бэшэ,
харин хэдэн вантанууд
э бүүрэлдэдэг.

Энэ үлгэрнээ дууһынь
түүрэн дуулахын тула аяар
рун хархтай нэн гэхэ.
Гэсэрэй дайны гэрэлтүүдэн
дуулагдаг гэбэл: Маншуд
Эмгөөн, Пекохон, Перга,
Платон Степанов, Парамон
Дмитриев, Александр Ва-
нильев, Пата Түшмелов,
Аполлон Торова, Ононой
урда бээд аяагуулан Гал-
тан Тыхеев, Насран Бал-
тынгов гэгшэд эхэл аллартай.
Үлгэршэн Маншуд Эмгө-
өөн хөөрөөнөө эрмээ,
он Цыбэн Ямцарзона «Абай
Гэсэр хуудунуу» үлгэршэн дүү-
рэн текстын тон хэлэвч
оннь, диалектэ онсо илгээ-
нь хубилгангүй бэшжэ аба-
ан байна. Энэ үлгэр эхн-
ээд-булгадай вариант байгаа.

Урданай сагта үлгэршэд
Гэсэрнээ улад зондоо яажэ
өөрөдөг байгаа гэжэб?
Хаандаа хэрбээ,
Улгэр гэшмээ эхэнхидэ
бэлэй хүнийн утахандаа гу-
н, гунай дулахан хүни-
үүдтэ, хүмсийн акалай хү-
дэр, нэгэ айла сулгаран-
гүй, үлгэршөөнө шагнаха.

Угсэ, баша шэмээн үгэ. Буура
түрэлтэй гэсэршэ үгэн зөө-
н олбог дээрэ хуучхай,
он хонгоо хоолойгоор ша-
галдайд зүрхэнэй хүшээр-
шын дайрла.

Гэсэршэний хоолой үүр
айтаршээ эсэнгүй эдэлмээр
нэн юм.
Ингээ арайда баатар Гэ-
сэр тухай үлгэршэ түрээл-
э хэлнэ.

«Гэсэрэй» мянган жэлэй
он зорюулагдан конфен-
сэндэ бэлдэжэ байханда,
нотатангаа далан наһандаа
хэрбээ абаан Цыренпил-
овын Дондок Балмаевич
уулзаан байна. Бал-
маевич урдэгүй бэлдтэй
түрээлэ. Цыдендамбаев
он Зодбеевич — манай
ага Саинамжитовын Рин-
чиновын-Ханда Цыдендамбаев-
наа ага тухай хөөрөлдөөл.
Дайнын урда жэлүүлтэ
үлгэршэн хургуулидаа ош-
омтэ зургаад нэмдэ. Цытаа
манайаа хоёо аха нэн. Сугтаа
манай байрда байхалы.

Болодох, зургаадхи клас-
сикай шайнар үдэр бүхэн
үдэш болохыг хүсэжэ
гэжэ манай бэлдэйд, Югэ хэр-
бээ «Гэсэрнээ» бүхэлэй хүн
түрээлэ. Манай түрээлэ хо-
лдог, манай Цыбэй үлгэршэ
м хүдэршөөн гүлхэ. Цыбэй
шүлэ сага бүүрхүүд дуула-
гарин ахилхэ, Нийлээд Улаан
ном түрээлэ, гэгтэ нигээ хү-
жээдэгэ. «Сашань хөөрхэм
эрмээ», «Хөөр хөөр» — гэжэ
төдө жонсхаданай, түрээлтэ
фигурагдасуулхэ. Энэ асуу-
хандаа манай гүлхэ, аяа
промшоо гүл гэжэ шалгадаг
ые. Манда «Гэсэр» арбан
дэмээн хөөрхөөр гүйсэлхэдэг
гүлэлээршээ ондооор дуу-
барлааг байгаа. Тэрэ үеэ
эд, Усэрэ» эхэ хорюутай бай-
но-түлхэ, манай Юуунадай
ойд түмэнэй сэдхэлхэ хэр-
бээдэгүй, аман үгөөр дам-
шэ мүнхлэгдээр яагдаа бай-
шээ. Тинхээд «Гэсэр» ном
манай хөөрхөөдгүй байгаа
не гадаа, хүснэ ажы, абы-
даа.

Энэ ф-
н шүлэ
дандаа

гаа хөөржэ байхадань ха-
дуужа абаан байха.
Хургуулингаааааааааа
Цыбэн Зодбеевич дайнда
мордожо, байлдаанай газар-
наа бусаагүй. Мүнөө үедэ
арадаймхай ёно заншалнуу-
дай, соёл бөлбосоролтой нэр-
гэжэ байханда, Цыбэн Цы-
дендамбаев амидан амгалан
ябаа наа, ургажа ябаа за-
луушуулдаа, нотагаархнэ,
даа хэдэн олон үлгэр суурь
хуудхан үлгэршэн байха
байгаа», — гэжэ Ц.Д. Цы-
ренпилон намда хөөрөө нэн.

Мүнөө үедэ манай нота-
гта соомнай амгалан мэн-
дэ ябанан, хүн шүүбүүн гар-
балтай, хүн модон сэрэг-
тэй, Хорин 11 эсэгын
улаалзай хубүүд уган, Эгэ-
тын-Алар нотагай, Түхэриг-
Добо тоонтогой, Зандан-Жуу
шүтөөнтэй Эгэтын дасанай
советник, Буряад Республи-
кын соёлой газалата худал-
марилагда, суута үлгэршэн
Рыгзэн Эрдэневич Эрдэне-
ев тухай хөөрөөгөө үргэл-
жлүүлхэмнэ.

Рыгзэн Эрдэневич али-
шэ талаараа тон нонин хүн
юм: сабар сүжэ зантай, хүн-
тэй хөөрөлдөх дуртай, ага-
дай ёно заншалнуудыг олоор
мэдэдэг, нотагайгаааааааааа
хэрэ, нонирхолтой, шажан
мүргэлэй асуудалнуудаар

Долгор хүгшэнхөө, тэрэнэй
хүрбэн Аюшын Цыренпил-
лээ, Цыбэнэй Доржонгоо, Гом-
бын Дондогшоо, нүүлээрнэ
номшоошье шагнаан байна.
Ушөө Рыгзэн Эрдэневичэй
хөөрөөнөө би нигэжэ ой-
гоо: хорн бурядуудай түү-
рэлгын манг багуун буря-
дуудай түрээлгөөнэ эхэ ил-
гаатай, Югэ гэхээд баруун
үлгэршэд үлгэршэ эхн-
нэнь нүүл бөлөгтөр дуу-
һынь түрээлэдэг. Харин хо-
рн үлгэршэд үлгэршэ минн
хөөрөө, хүнэй дурдалта гү,
али мориной соёл эхнхэдэн
түрээлэдэг заншалтай. «Шара
Гэсэр» газар газарта ондо
сэлдөөгөө хөөрөлдөг. Манай
Яруунада «Шара Гэсэр» хо-
рнын мангаар түрээлэдэг
байгаа.

Рыгзэн Эрдэневичэй
үлгэр түрээлхөөн би олон
дахин шагнаан байгаа. Ма-
най «Эдир гэсэршэн» хо-
рной архага Рыгзэн Эгэ-
нхөөнэй түрээлэтэй
дүлөөнхөөн би. Энэ кассе-
тын мангад, «Шара Гэсэр»
үлгэршэ «Энгалайн» хэр-
бээ тооно шэнжэлэд хэрэ.
Рыгзэн Эрдэневич үлгэршүү-
дыг хорин түрээлгын ман-
гаар хөөрөлдэ тухайн дээрэ
хэлэгдэ нэн. Гэсэрнээ энэ
хэнхыг үлгэршэн дууһа,
хэр хөөрөн дуулаха, «Эн-
галайн» татажа түрээлэ.

«ГЭСЭРЭЙ» ДАЙДЫЕ ГЭРЭЛТҮҮЛЭН ТҮҮРЭЭГШЭД

гүйсэд дүүрэн харюунуудыг
үгэжэ шадаха.

Р. Э. Эрдэневич буряад
аман зохёолтой бүхэ жанр-
нуудай зүйлнүүдэ мэдэдэг,
шамаар бэрхээр гүйсэдхэдэг
байха юм. Тэрэ хадаа зуу
гаран онтохо, түүхэ, домог,
ясаган аугаа, дуу, таабарн,
үрээл, ойнон үгэ мэдэдэг
гэжэ. Тон — нонирхолтой
юмэнийн юуэ гэхээд,
«Абай Гэсэр» үлгэршэ мон-
гол хадаа гэхэ гү, али «Ша-
ра Гэсэрнээ» хөөржэ шада-
ха.

Байгша оной апрелин 12-
то манай Мужыхын дунда
хургуулида Р. Э. Эрдэневич
түрээлэ уулзалта болоо нэн. Энэ
уулзалта эхэ нонир үгэ-
рөө: Рыгзэн Эрдэневич
манда зарим үлгэршүүдэй
түрээлээ нонин зүйлнүүдэ
хөөрөө, нүүлээрнэ хургуу-
линхай шайнар «Гэсэр» ба
тэрэнэй түүхэ тухай олохон
асуудалнуудыг асуулан бай-
на. Уулзалтын түгээлгээ
Рыгзэн Эрдэневич «Хүхэл-
дүүр Мэргэн» үлгэршэ ха-
дэр хорин түрээлгын ман-
гаар түрээлжэ, битэндэ
хэрэ наһаагааааааааааааа
айланхаймхай гүйтаар
«Эдир гэсэршэн» гүйтэй
шүлэ: Цыренпил-
овын Дондок Балмаевич
лаа шэнжээжэ, сэгжээдэ ха-
дуужа ябаад, буряад, орд-
шье арадуудай дунда тараан
далгаруулхын томо үлгэр-
шэлэй нэгэн гэжэ тэмдэглэ-
нэ.

Би «Шара Гэсэрээр», тэ-
рэнэй түхээр нонирхолдон.
Энэ ушарнаа уулзалтын
нүүлээр мэдээсэ үгэжэ,
хүн тула Рыгзэн Эрдэне-
вичэй эсрэгтэ хөөрөөлхөөн
байгаа. Энэ хөөрөөлхөөн
ойлгоор, мэдээжэ халуужа
абаанаа энэ бэшжэ гэхэ
нэн.

«Шара Гэсэр» халаа ан-
хан сагта Монгол оронхоо
Эгэтын дасанай асаргалдан
түүхэтэй, 3 булагтоо бури-
дэнэ, Эгэтын дасанай барна
Намздал дархан молон туу-
ла баа нийлээд, энэ номы
бартаа.

Өбөө Рыгзэн Эрдэневич
«Шара Гэсэрнээ» 15 гэр-
тайлаа Эгэтын-Алар нотагай

Хоолойноо аялга хухалгаар
үлгэршэ нонирхолтой
газрынүүдэ илган харуул-
ла. Нэгэ амлар хоёр муры
дуулаха, нүүлэй үлгэршэ
эхнхидэ татан түрээлэ,
Шанжаа даһанаа,
Шүүмжэлэн шалгаа,
Хара сагаан нилгээд,
Үнэиньшэ оложэ

Сэгнэлтэ үгөөд,
Хэлэжэ үгөөд,
Урданай юмэ
Ула болоо гэжэ

Буряад угсаатангайгаа
Үлгэр түхүүе түрээлжэ,
Угда сагай байхан

Ундэһэн баян хэлэйн
Бэргэн, хутгэн байхада,
Баясан, омогорхон

Баарай үгэ хэлэжэ,
байхан үрээлэ хайрлажа
Суглархан эмтэе

Ярууна нотагайгаааааааааааааа
гэршэн тухай хөөрөөгөө нигэ
тоонолоор дүүргэжэ на-
һатай. Үлгэршэн Рыгзэн
Эрдэневич Эрдэневич бур-
яад аман зохёолтой түүхээ,
соёлой хүтгээлгээ эхэнх
нүлөө үзүүлхын, хубилага
оруулахан хүн. Дүүншэгүй
абарнаа, амн зохёолтой
үгэ соһоо олохон байгаааааааааааааа
өөрынгөө эхэ бэлгээр ухаан,
лаа шэнжээжэ, сэгжээдэ ха-
дуужа ябаад, буряад, орд-
шье арадуудай дунда тараан
далгаруулхын томо үлгэр-
шэлэй нэгэн гэжэ тэмдэглэ-
нэ.

Нимэ дүүрэн нэрэтэй:
«Арбан зүгүүл эзэн
Арбан хорын үндэһэн

Амтата бэгдэ Гэсэр
мэргэн хаан
Хамаг дотгшые
доройтуулжа,

Хамаг амгалант
жаргуулахан
Туужа оршобо».

«Абай Гэсэр» үлгэршэ
1000 жэлэй ондо зорюула-
гдан наһаадагдана Рыгзэн
Эрдэневич Эрдэневич
байхан хоолой эдэлжэ, олон
түмэн харгалдай зүрхнэ
урма баарар халаажа, Энэ
хэлхэмнэ Сергей Бахла-
вай «Гэсэрэй замаар» гэгнэ
шнэ сагай үлгэршэ мур-
нууд гэршэлнэ.

Арбан нэгэн эсэгын
Рыгзэн үгэн байраа
хүрөөд,

Хара шэлтэй байбаше,
Хурса тодэ ухаатай,
Хилин хараа бэлдтэй,
Шанжээжэ нониртэ
Шанжаа даһанаа,
Шүүмжэлэн шалгаа,
Хара сагаан нилгээд,
Үнэиньшэ оложэ

Сэгнэлтэ үгөөд,
Хэлэжэ үгөөд,
Урданай юмэ
Ула болоо гэжэ

Буряад угсаатангайгаа
Үлгэр түхүүе түрээлжэ,
Угда сагай байхан

Ундэһэн баян хэлэйн
Бэргэн, хутгэн байхада,
Баясан, омогорхон

Баарай үгэ хэлэжэ,
байхан үрээлэ хайрлажа
Суглархан эмтэе

Ярууна нотагайгаааааааааааааа
гэршэн тухай хөөрөөгөө нигэ
тоонолоор дүүргэжэ на-
һатай. Үлгэршэн Рыгзэн
Эрдэневич Эрдэневич бур-
яад аман зохёолтой түүхээ,
соёлой хүтгээлгээ эхэнх
нүлөө үзүүлхын, хубилага
оруулахан хүн. Дүүншэгүй
абарнаа, амн зохёолтой
үгэ соһоо олохон байгаааааааааааааа
өөрынгөө эхэ бэлгээр ухаан,
лаа шэнжээжэ, сэгжээдэ ха-
дуужа ябаад, буряад, орд-
шье арадуудай дунда тараан
далгаруулхын томо үлгэр-
шэлэй нэгэн гэжэ тэмдэглэ-
нэ.

Нимэ дүүрэн нэрэтэй:
«Арбан зүгүүл эзэн
Арбан хорын үндэһэн

Амтата бэгдэ Гэсэр
мэргэн хаан
Хамаг дотгшые
доройтуулжа,

Хамаг амгалант
жаргуулахан
Туужа оршобо».

«Абай Гэсэр» үлгэршэ
1000 жэлэй ондо зорюула-
гдан наһаадагдана Рыгзэн
Эрдэневич Эрдэневич
байхан хоолой эдэлжэ, олон
түмэн харгалдай зүрхнэ
урма баарар халаажа, Энэ
хэлхэмнэ Сергей Бахла-
вай «Гэсэрэй замаар» гэгнэ
шнэ сагай үлгэршэ мур-
нууд гэршэлнэ.

Арбан нэгэн эсэгын
Рыгзэн үгэн байраа
хүрөөд,

Энэ үлгэр соо хэлэгдэн
үлгэршүүд 68 тэнгэрийн
ийгүүр доро, үлгэн дайдын
үсэгтэ арад зондо хашалан
зоболон ушаруулжа байхан
байгаагийн аюула хура-
нуудтай, элдэ түрээлэй ман-
галхайнуудтай, хорто сэл-
хүүд хаашуулай, нотаг
орноо харин дайсалдаа
хамгаалжа, баатаршалга гар-
ган, Гэсэр Богдо хаанай 33
баатарнуудтай тэмсхыг
түрээлэн, уран гоё най-
руулгатай хорн гаран мян-
ган шүлгэмэл мурнуудыг
нотаг, нотагай үлгэршэд
нонор сэгжээдэ халуун аба-
жа, мүнөө үгээдэ дамжуу-
лан хүргэшиньшэ омогорхон
түрүүлэ. Энэ хатуу сагта,
хэдэн газар таһархэн буряа-
дуудыг өөрынгөө түр доро
нэгдүүлэн, соёл болбо-
рол, ёно заншал нэрээхын
түлөө тэмсхэн Гэсэр Бог-
до хаанда нүгэдэн мургонэ.

«Гэсэр» — минин эгээн
дуратай номуудай нэгэн.
«Гэсэр» элсэй зохёгдо-
хоор 1000 жэлэй ойе мэнэ
тэмдэглэхээ байнаади.

«Гэсэр хаанда» гэгнэ
өөрынгөө зохёон шүлгэй
мүрөөр энэ бэшээсхэ дүү-
гэхэм:

Хаан-Хормас тэнгэршэн
Хураа эхэ дунда хуурун,
Улаа Вэлгээ сагалар,
Бурханай оронхоо буужа,
Баруун гарда далайжа,
Баруун шөөдэ нэбэ,
Зүүн хүлөө бохино,
Зүүн нүдөө онкибо,
Сэнгэлэй-ноён хаанай
хуурун боложо,

Наран,Гоохон хатанай
Ури болон мүнхлэбэ,
Минган жэлэ угтажа,
Мүнөө хүрэтэр эрхэн,
Бурядайд түгээ боложо,
Бидэнэй сэдхэл эзэлхэн,
Арад түмэнөө дайсалдаа
Аларан, тэмсэн

хамгаалхан,
Улад зоноо жаргуулахан
Гэсэр хаанда шүтэнэ.

Н. ДАМБАЕВА,
Яруунай аймаг
Мужыхын дунда
хургуули дүүргэшэ.

Энэ үлгэр соо хэлэгдэн
үлгэршүүд 68 тэнгэрийн
ийгүүр доро, үлгэн дайдын
үсэгтэ арад зондо хашалан
зоболон ушаруулжа байхан
байгаагийн аюула хура-
нуудтай, элдэ түрээлэй ман-
галхайнуудтай, хорто сэл-
хүүд хаашуулай, нотаг
орноо харин дайсалдаа
хамгаалжа, баатаршалга гар-
ган, Гэсэр Богдо хаанай 33
баатарнуудтай тэмсхыг
түрээлэн, уран гоё най-
руулгатай хорн гаран мян-
ган шүлгэмэл мурнуудыг
нотаг, нотагай үлгэршэд
нонор сэгжээдэ халуун аба-
жа, мүнөө үгээдэ дамжуу-
лан хүргэшиньшэ омогорхон
түрүүлэ. Энэ хатуу сагта,
хэдэн газар таһархэн буряа-
дуудыг өөрынгөө түр доро
нэгдүүлэн, соёл болбо-
рол, ёно заншал нэрээхын
түлөө тэмсхэн Гэсэр Бог-
до хаанда нүгэдэн мургонэ.

«Гэсэр» — минин эгээн
дуратай номуудай нэгэн.
«Гэсэр» элсэй зохёгдо-
хоор 1000 жэлэй ойе мэнэ
тэмдэглэхээ байнаади.

«Гэсэр хаанда» гэгнэ
өөрынгөө зохёон шүлгэй
мүрөөр энэ бэшээсхэ дүү-
гэхэм:

Хаан-Хормас тэнгэршэн
Хураа эхэ дунда хуурун,
Улаа Вэлгээ сагалар,
Бурханай оронхоо буужа,
Баруун гарда далайжа,
Баруун шөөдэ нэбэ,
Зүүн хүлөө бохино,
Зүүн нүдөө онкибо,
Сэнгэлэй-ноён хаанай
хуурун боложо,

Наран,Гоохон хатанай
Ури болон мүнхлэбэ,
Минган жэлэ угтажа,
Мүнөө хүрэтэр эрхэн,
Бурядайд түгээ боложо,
Бидэнэй сэдхэл эзэлхэн,
Арад түмэнөө дайсалдаа
Аларан, тэмсэн

хамгаалхан,
Улад зоноо жаргуулахан
Гэсэр хаанда шүтэнэ.

Н. ДАМБАЕВА,
Яруунай аймаг
Мужыхын дунда
хургуули дүүргэшэ.

БААДАГ НОМОС ҮРГЭЛЭН...

ГЭСЭР БОГДЫН

1
Ангууша угтэй адуу үбгэнэй сүдэдэ
Алар холын алгас тайгата газарта түрээс
Алар эрээ ганса үнэгээ бэлхээрээ хэр-
Алайхааар бууба, тасарганайна ангууша үбгэнэй хүрээ
Агаарай хүснээ диндэжэ нонирмь хүрээ
Айхтар үншэг унгад абаа ха.
Араа гэжэ, бархадэнь, харааг саан дээ
Аргагүй эхэ мурнууд абаан ойно.
Айхан шомоһон бэсэрээ, тэрэ мурнууд
Алгаа хада уула өөдэ абаа алаар.

2
Тэбхэр эхэнх мурнуудыг дахал.
Тэрмэлзэн гуйлазан гүрөөг тэбхэр
Түүхтэ шарганайша үлгэршэ хууша.
Тэрэ гайхалта мурнууд үлдэ бэлхээр агыла
Тээдэ яоанан эхнээрнэ түрэн бэсэрэ ха.
Тэнсэгшгүй харанхыг агын өбөр
Тэнгэрийн хуурун уган хэбээ ха.
Толгойн манлан дээрэ яларан толорон чосожо байда
Толлошгүй ганса эхэ тэнгэрийн хуурууд нодяй.
Тэрэ гэжэ олон үдэрнүүд үгээрэ.

3
Шасарганайша үбгэн муухан сахуур буугаа үргээдэ.
Шандаага харанхон нойхойго дахуулаа.
Шэлүүхэн ламгаар малгайгаа үлдээд.
Шанхайн түрэн гэхээд, алтан Хангайдаа агын гараа ха.
Шаргатай хүнэй ябаха аргагүй газараар
Шал соогоо ябана, гэхээд ангууша үбгэн.
Шасарганай дуун эндэ тэндэ гарана,
Шоройто сахуур буурай тошонууд байсан шулуу руу
Шошомог шарганайнууд амияа алдана,
Шасарганайша үбгэнэй баян олоо болон.

4
Олон шарганай барнхан ангууша үбгэн
Омогорхон байртай гэрээс эрөө ха,
Олошогүй арай гэжэ түрэн хуурун
Орон үүдэдэ орон багтанагүй ха.
Огторгон руу үргэдэн баруун гарын нугаргагүй ха,
Оршилонто газар руу харанхыг зүүн хууль,
Оройдош нугарха хуархана мэдэхгүй байба.
Орон үүдэн ороидо хадалгаанай нүхэн малгайдаба.
«Одоо энэ нүхэдэ багтахэ бээшэ;
Өөрынгөө эхэ хүснэ би намда бу харуул», — гэбэ эхэнх.

5
Хэдэ бүхэ хүсөөрөө, хамаг шадалаараа
Хэлэжэгүй хатуу зүрхөөрөө оролдоо
Хайрата гансахан хууруугэ газарта хэхээ:
«Халаганы даа, хуурун намда диндэхэ болло», — гэжэ
Халаглан гэмшэн байхадань,
Хөөр эзмэрээ дүүрэн шарганай олоо үргэлхэн
Хууруу омогорхон, шарганайша үбгэн эрөө.
«Хайшан гэжэ дэмжикэ байнаш, эхэнх?
Хайрата ганса хууруугэ
Хаана хэхээ байнаш, бу тэнэ», — гэбэ.

6
Газар руу орожо үгэнгүй байхан хууруугэ
Гайхалта түрэнээр гартаа аман тэбэрлэ,
Гэрээс ороула, үбгэнэй хэбүүдэ.
Гэрээс дүүрэн олооо гарган,
Гал гуламта үргэжэ, эдхэ хоолоо шанза ангууша үбгэн.
Гэрээс гэрэн нэрэ түрэн хууруудэ үгээдэ.
Гэрээс гэрээс дүүрэн байр.
Гэрэн нилжа байгааһы наа,
Гэсэр хуурун гэгтэ наһалаа алаба
Гэгшээдэ хажуудань нүүн хэлэгшынэ.

7
Гушан зургаан нара үгнэрбэ ха,
Гурбан наһатай болобо ха Гэсэр хуурун.
Гэрээс сааша ошожо,
Галуун шүүбүүн мэтэ, унанда
Гайхалтай бэрхээр тамаран эхидбэ.
Гургалдай гурбан хуурууд эрээд,
Гансаараа тамаран байхан Гэсэрнээ
Гараараа бажуун, ула руу шинхан байба тэдэнэр.
Гар хүлөө эршэдхэн шангадхаа,
Гэсэр хуурун тэрэ гурбан хубилгаануудыг ула руунь шинхан дараа.
Огторгондо олон үдэрнүүд үгээрэ.
Омогорхон Гэсэр хуурун арбан наймай болобо.
Огторгой алтан үдэн нэрээсэ,
Олошогүй байхан хүлэг морин
Огторгойноо бууба Гэсэр хуурун Урда тээнэ.
«Одоо минн хүлэг эрөө ха,
Ошхо холын харгыда саганин эрөө ха,
Олон мянган зоной зол жаргалтай түлөө
Оюу бүхэ ухааннаа
Оньотой шадалтайгаар тэмсэхэ сагин эрөө», — гэбэ.

8
Баадаг номоо үргэлэн,
Банаан зүрхэнхөө хурсалан,
Байхан сагаан мүнхэн дүрөөгөө гэхшэн,
Балтагуй хүлэг моринэ убаа,
Холын харгыда хатаран гараба,
Банаагай олон жэлүүд үгээрэ,
Барагуй эхэ илантууд бүтээ,
Хара наһаатай дайсад дарагдаба,
Халааг арад зон жаргаба.

(Мэдээжэ багша эрдэнтэн Соном Гомбеевич Дугаров ухиүүн ябахадаа,
үлгэршөөн шагнаһанаа өөрынхөө хуурун — поэт, эрдэмтэ Б. С. Дугарова
сэжынгээ нонорхоо зохёон нагад хэлэжэ үгэн байгаа).

Эсэгын түрэнхэн нагнн
Эсэгын гэрэй номин

ТҮРЭЛ МИНИН ТООНТО

Тоонто.

Тагга хушын хормойд

толонхон тоонто далахай

ногын уран урда сагнаа

түүхэ домог соо түрээдэ

жэл байгаа. Халха монгол

хоо харгытан хонгоор

ананай Хан гэжэ нэрэгнэ

хүн 1665 ондо Түнхнөө

